Юридичні науки

УДК 347.457

Бордюг Тетяна Олександрівна

студентка магістратури Кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Бордюг Татьяна Александровна

студентка магистратуры Кафедры гражданского права

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Bordiuh Tetiana

Master's Student of the Department of Civil Law of

Taras Shevchenko Kyiv National University

УМОВИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КРЕДИТНИМИ ПРАВОЧИНАМИ
УСЛОВИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПО КРЕДИТНЫМ СДЕЛКАМ
TERMS OF RESPONSIBILITY FOR CREDIT TRANSACTIONS

Анотація. *У статті досліджено умови відповідальності за кредитними правочинами, встановлені положеннями чинного законодавства та застосовувані судами на практиці. Встановлено, що відповідальність боржника настає незалежно від наявності його вини за невиконання або неналежне виконання зобов'язання. Як було проаналізовано, законодавство не дає навіть можливості суду враховувати обставини, які спричинили порушення зобов'язання боржником, щоб зменшити розмір збитків та неустойки, окрім випадку, коли таке порушення сталося з вини кредитора. Автор критикує такий підхід законодавця, який встановлює абсолютну відповідальність боржника незалежно від його вини, ігноруючи об'єктивні обставини, які могли спричинити неможливість виконання боржником взятого на себе зобов'язання. У зв'язку з цим робляться пропозиції щодо внесення змін у*

законодавство, для чого визначаються напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: *правочин, підстави відповідальності, зобов'язання, збитки, боржник, кредитор.*

Аннотация. *В статье исследовано условия ответственности по кредитным договорам, установленные положениями действующего законодательства и применяемые судами на практике. Установлено, что ответственность должника наступает независимо от наличия его вины за неисполнение или ненадлежащее исполнение обязательства. Как было проанализировано, законодательство не дает даже возможности суду учитывать обстоятельства, повлекшие нарушение обязательства должником, чтобы уменьшить размер убытков и неустойки, кроме случая, когда такое нарушение произошло по вине кредитора. Автор критикует такой подход законодателя, устанавливающего абсолютную ответственность должника независимо от его вины, игнорируя объективные обстоятельства, которые могли повлечь невозможность исполнения должником взятого на себя обязательства. В связи с этим делаются предложения о внесении изменений законодательство, для чего определяются направления дальнейших научных исследований.*

Ключевые слова: *сделка, основания ответственности, обязательства, убытки, должник, кредитор.*

Summary. *The article examines the terms of responsibility in credit transactions, established by the provisions of the current legislation and applied in practice by the courts. As it was found by the author the liability of the debtor occurs regardless of whether it is his fault for failure to perform or improper performance of the obligation. As it was analyzed, the law does not even allow the court to take into account the circumstances that led to the breach of the obligation by the debtor in order to reduce the amount of losses and penalties,*

except for the case when the violation occurred due to the fault of the creditor. The author criticizes such legislator's approach, which establishes the absolute responsibility of the debtor irrespective of his guilt, ignoring the objective circumstances that could lead to the inability of the debtor to fulfill his obligations. In this regard, proposals are made to amend the legislation, which determines the direction of further scientific research.

Key words: *transactions, liability grounds, liabilities, losses, debtor, creditor.*

Вступ. Актуальність теми зумовлена особливим становищем на ринку кредитних послуг, яка склалася як наслідок складної економічної ситуації у нашій країні. Боржники, не маючи змоги виконати взяті на себе зобов'язання, почали притягуватися банками-кредиторами до відповідальності шляхом звернення стягнення на заставне майно для відшкодування банкам збитків та упущеної вигоди. Унаслідок цього, і без того складне становище громадян погіршувалося втратою майна, а у багатьох випадках не просто майна, а житла, унаслідок чого багато сімей опинилися на вулиці. З іншого боку, банки, у багатьох випадках не маючи змоги отримати повернення наданих ними коштів та прибутків, на які розраховували, збанкротували та були ліквідовані.

У таких обставинах виникла необхідність дослідження умов відповідальності за кредитними правочинами, проведення аналізу законодавства та вивчення юридичної доктрини з цього питання.

Тому, відповідно до вищезазначеного, метою даної роботи є встановлення умов відповідальності за кредитними правочинами. Завдання дослідження полягають у вивченні нормативно-правового регулювання відповідальності за кредитними правочинами, з'ясуванні підстав для притягнення до такої відповідальності та проведення аналізу судової практики з розглядуваного питання.

Особливості цивільних та банківських правочинів, а також грошових зобов'язань, що виникають за такими правочинами, досліджували такі відомі вітчизняні вчені: І. А. Безклубий, Т. В. Боднар, Р. А. Майданик, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький, Ю. О. Заіка, С. М. Лепех, О. П. Печений, Л. В. Тарасенко та ін. Проте характеристика умов відповідальності саме за кредитними правочинами не здійснювалася, що й становить наукову новизну даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Особливість відповідальності за кредитними правочинами зумовлена правовою природою грошового зобов'язання, яке виникає із кредитного правочину. Характеризуючи виконання зазначених договірних зобов'язань, проф. Т. В. Боднар виокремлює такі їх ознаки: а) особливий предмет виконання, яким є гроші; б) встановлену законодавством черговість погашення вимог у разі недостатності суми платежу; в) встановлені законодавством проценти за користування чужими грошовими коштами як загальне правило; г) по відношенню до грошових зобов'язань не може мати місця неможливість виконання як підстава припинення зобов'язання; д) особливе місце виконання грошового зобов'язання; е) особливий спосіб виконання грошового зобов'язання у разі відсутності кредитора – шляхом внесення боргу в депозит нотаріуса чи консульської установи України [1, с. 26].

Як відомо, загальною юридичною підставою всіх видів юридичної відповідальності вважається порушення норми права. Фактичною підставою цивільно-правової відповідальності є правопорушення як юридичний факт. Цивільне правопорушення – це протиправна дія або бездіяльність особи, що порушує норми актів цивільного законодавства або умови договору, і з якою договір або закон пов'язують виникнення цивільно-правової відповідальності [2, с. 371].

Згідно з п. 22 ст. 92 Конституції України засади цивільно-правової відповідальності визначаються виключно законами України [3]. У юридичній доктрині це положення Конституції тлумачиться як неприпустимість установлення у підзаконних нормативних актах норм, які запроваджують відмінні від закріплених у Цивільному кодексі та законах України підходи до регулювання відносин цивільної відповідальності. Водночас згідно з ч. 1 ст. 614 ЦК, відповідальність незалежно від вини зобов'язаної особи допустимо запроваджувати договором або законом. Приміром, відповідно до ч. 1 ст. 625 ЦК боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання. Це означає, що передбачений ч. 2 зазначеної статті обов'язок сплатити кредиторові поряд з проіндексованим на індекс інфляції боргом також і три проценти річних від простроченої суми покладається на боржника незалежно від наявності у його діях вини, навіть якщо порушення сталося внаслідок впливу непереборної сили. Проте, за загальним правилом, випадок та вирішальний вплив непереборної сили розглядаються як, відповідно, суб'єктивна та об'єктивна межі цивільно-правової відповідальності [4, с. 526].

За загальним правилом, цивільно-правова відповідальність настає при наявності таких умов (підстав): 1) протиправність; 2) шкода; 3) вина; 4) причинний зв'язок [5, с. 223].

Як відомо, протиправною є поведінка особи (дія чи бездіяльність), яка порушує норму права, закріплену законом або договором. Протиправність у кредитних правочинах виражається у порушенні зобов'язання, яке встановлено законом або визначено у договорі. Таке порушення, як правило, здійснюється шляхом бездіяльності сторін договору. Боржник вчиняє порушення, коли не виконує свого обов'язку по сплаті отриманих від кредитора коштів. А вчинення порушення кредитором може полягати у ненаданні суми позики, визначеної в

договорі, чи у ненаданні коштів у визначений строк. Зазвичай, у кредитних банківських правочинах зобов'язання порушується боржником.

Розглядаючи протиправну поведінку як порушення зобов'язання у кредитних правочинах, варто звернутися до визначення грошового зобов'язання. Найбільш вдалою вважаємо дефініцію, сформульовану проф. І. А. Безклубим, який пропонує під грошовим зобов'язанням розуміти правовідносини, в яких кредитор має право вимагати від боржника здійснення відповідного платежу, а боржник зобов'язується сплатити на користь кредитора певну грошову суму шляхом розрахунку у формі, що передбачена законом або правочином [6, с. 152].

Відповідно до ст. 22 ЦК, майнова шкода може настати у вигляді:

а) реальних збитків (витрат, які особа зазнала у зв'язку із знищенням або пошкодженням речі, а також витрат, які особа понесла або повинна понести для відновлення порушеного права);
б) упущеної вигоди (доходи, які б особа могла реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене).

У цивілістичний науці існує думка, що правова природа шкоди за кредитними зобов'язаннями полягає у сукупності реальних збитків та упущеної вигоди, оскільки кредитний правочин опосередковує функціонування залучених коштів [7, с. 12]. Із наведеним висновком слід погодитися із наступних міркувань. Коли боржник порушує зобов'язання і не повертає банку кошти у розмірі, визначеному договором, а саме отриману суму позики разом із відсотками річних, які повинні були становити прибуток банку, тоді банк несе збитки, які складає несплачена боржником сума коштів із тієї, яка була ним отримана, та має упущену вигоду, яку становлять несплачені відсотки за користування кредитними коштами.

Разом з тим, варто зауважити, що існують випадки, коли банк може понести шкоду у вигляді або збитків, або упущеної вигоди. Коли боржник

повертає банку отриману суму коштів за кредитним правочином, проте не сплачує суму відсотків річних, тоді банку заподіюється шкода у вигляді упущеної вигоди, тобто прибутку, який він міг би отримати при належному виконанні зобов'язання. У випадку, коли боржник повертає і суму кредиту, і сплачує відсотки за користування отриманими коштами, проте робить це із порушенням встановленого строку без врахування індексу інфляції, тоді банк несе збитки, пов'язані із знеціненням національної валюти.

У доктрині цивілістики висловлена думка, згідно якої інфляційні втрати, які збільшують суму основного боргу, слід розглядати як самостійні негативні наслідки прострочення боржника, а не включати їх до загальноприйнятого в цивільному праві поняття збитків [8, с. 9]. Із даним твердженням можна погодитися із певними застереженнями. Відшкодування інфляційних втрат, дійсно, є особливою мірою цивільно-правової відповідальності боржника, проте вона застосовується для відшкодування матеріальних втрат кредитора, які і є збитками.

Аналогічна позиція викладена в Аналізі практики застосування ст. 625 Цивільного кодексу України в цивільному судочинстві, здійсненому Верховним Судом України. Як зазначається, формулювання ст. 625 ЦК, коли нарахування процентів тісно пов'язується із застосуванням індексу інфляції, орієнтує на компенсаційний, а не штрафний характер відповідних процентів. За змістом ч. 2 ст. 625 ЦК нарахування інфляційних витрат на суму боргу та трьох процентів річних входять до складу грошового зобов'язання і є особливою мірою відповідальності боржника (спеціальний вид цивільно-правової відповідальності) за прострочення грошового зобов'язання, оскільки виступають способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат (збитків) кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та отримання компенсації (плати) від боржника за користування

утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредиторові [9].

Вина – це психічне ставлення особи до своєї неправомірної поведінки та її наслідку. Незважаючи на поділ вини у цивільному праві на умисну, просту (легку) необережність (необачність) та грубу необережність, ця класифікація на впливає на вирішення питання щодо стягнення збитків, оскільки вони повинні відшкодовуватися у повному обсязі за наявності будь-якої форми вини. У цивільному праві діє презумпція винності боржника, тобто зобов'язана особа вважається винною, поки не доведе відсутність своєї вини. Цивільно-правова відповідальність може наставати і без вини, якщо це прямо передбачено законом чи договором [5, с. 224].

Цивільно-правова відповідальність боржника за порушення ним взятого на себе зобов'язання за кредитним правочином настає навіть у разі відсутності його вини, тому що це прямо передбачено законом. Оскільки у кредитному правочині зобов'язання є грошовим, то застосовується ст. 625 ЦК, відповідно до якої боржник не звільняється від відповідальності за неможливість виконання ним грошового зобов'язання; боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

На підставі такого формулювання закону, науковці приходять до висновків, що як для стягнення неустойки за порушення грошових зобов'язань – спеціальної форми цивільно-правової відповідальності, – так і для сплати процентів річних за ч. 2 ст. 625 ЦК України, необхідна наявність єдиної підстави: прострочення боржником грошового зобов'язання [10, с. 10]. Таким чином, при стягненні процентів річних за

прострочення виконання грошового зобов'язання достатньо встановлення факту користування чужими грошовими коштами – вина як умова відповідальності у даному випадку до уваги не береться [8, с. 11].

Висловлена вченими позиція є абсолютно обґрунтованою. Виходячи з положень ст. 625 ЦК, формулювання «неможливість виконання зобов'язання» вказує саме на відсутність вини з боку боржника, оскільки, як вбачається, якби у нього була наявна можливість, він би виконав взяте на себе зобов'язання. Таким чином, відсутність можливості вказує на обставини, які не залежать від волі боржника, але є перешкодою для виконання ним свого зобов'язання. Проте такий підхід законодавця не видається справедливим, тому що у житті можуть виникати різні випадки. Найпримітивніший приклад – затримка заробітної плати, що є причиною прострочення внесення чергового платежу за кредитним договором боржником. У даному випадку боржник не винен за прострочення, проте має сплатити пеню за кожен день такого прострочення.

Ст. 616 ЦК передбачає право суду за певних умов зменшити розмір збитків та неустойки, які стягуються з боржника, у разі, якщо порушення зобов'язання боржником сталося з вини кредитора. Проте вплив будь-яких інших факторів, які однаково не залежать від боржника, але перешкоджають йому виконати зобов'язання, до уваги не береться. Хоча ст. 617 ЦК і передбачає умови звільнення від цивільно-правової відповідальності (випадок або непереборна сила), все одно вказується, що відсутність у боржника коштів не входить до таких умов.

При цьому, знову ж таки, причини такої відсутності законодавцем зовсім не беруться до уваги. Навіть суду не залишено права прийняти до уваги причини такої відсутності у боржника коштів при вирішенні питання про його відповідальність. Звичайно, можуть бути випадки зловживання з боку недобросовісних боржників. Проте існування цілком об'єктивних обставин (які, на жаль, часто трапляються в силу економічних умов нашої

країни) не повинно повністю ігноруватися законодавцем, встановлюючи абсолютну цивільно-правову відповідальність боржника, не залежно від наявності чи відсутності його вини.

Причинний зв'язок – це об'єктивно існуючий зв'язок між протиправною поведінкою боржника і невигідними наслідками, які настали [5, с. 225]. Порушення виконання зобов'язання боржником у кредитних правочинах має безпосередній зв'язок із негативними наслідками, які настають для кредитора у вигляді збитків чи упущеної вигоди.

Проаналізувавши умови відповідальності за кредитними правочинами, приходимо до висновку, що єдиною підставою для відповідальності боржника є сам факт порушення (прострочення) виконання зобов'язання. Оскільки будь-яке невиконання грошового зобов'язання у відповідності до положень, визначених договором або законом, визнається протиправним, є безпосередньою причиною майнової шкоди кредитору у вигляді збитків чи упущеної вигоди та тягне за собою негативні наслідки відповідальності у зобов'язанні сплатити неустойку (штраф, пеню), відсотки річних за прострочення та відшкодувати інфляційні витрати не залежно від наявності вини боржника, то єдиною і достатньою умовою його цивільно-правової відповідальності у кредитних правочинах є сам факт порушення зобов'язання.

Такий висновок підтверджується багаточисленною судовою практикою. Практично всі позови кредиторів задовольняються повністю у справах з приводу кредитних правочинів, на підставі лише наявності факту порушення зобов'язанная боржником.

Наприклад, *Бориспільський міськрайонний суд Київської області, встановивши відсутність доказів щодо своєчасного повернення кредиту відповідачем, вирішив позов ПАТ «Кредит Європа Банк» задовольнити повністю [11]. Суд мотивував своє рішення наступним. Відповідно до ч. 2*

ст. 1050 ЦК України, якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути кредит частинами (з розстроченням), то в разі прострочення повернення чергової частини кредитодавець має право вимагати дострокового повернення частини кредиту, що залишилася, та сплати належних йому процентів.

Згідно з ч. 1 ст. 549 цього Кодексу у разі порушення зобов'язання боржник повинен сплатити кредиторові неустойку (штраф, пеню). Як вбачається з ч. 1, ч. 2 ст. 553 ЦК України, у разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники. Поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки та відшкодування збитків.

Під час розгляду справи судом було встановлено, що відповідачі ухиляються від добровільного погашення цього боргу.

З огляду на ці обставини суд прийняв рішення, що солідарно з ОСОБА_2 та ОСОБА_3 на користь ПАТ «Кредит Європа Банк» належить стягнути борг за кредитним договором в розмірі 1 391 858 гривень 71 копійки.

Аналогічні рішення про повне дострокове стягнення боргу на підставі відсутності доказів того, що боржник своєчасно повертає отримані у кредит кошти від банку, приймалися Голосіївським районним судом міста Києва [12], Святошинським районним судом міста Києва [13] тощо.

Часткове задоволення позову банків до боржників за кредитними договорами зустрічається при наданні ними не точних розрахунків. *Так, Апеляційний суд міста Києва частково задовольнив скаргу боржника на рішення Оболонського районного суду міста Києва від 24 червня 2015 року, ухваливши рішення про його зміну та викладення у іншій редакції із зазначенням нових сум, що підлягають стягненню [14]. Своє рішення Апеляційний суд мотивував тим, що суд першої інстанції дійшов вірного*

висновку про те, що пеня нараховується за 1 рік, проте неправильно визначив період нарахування та її розмір, не звернув уваги на те, що стягнення неустойки (пені, штрафу) обмежується останніми 12 місяцями перед зверненням кредитора до суду, а починається з дня (місяця), з якого вона нараховується, у межах строку позовної давності за основною вимогою.

Виходячи з положень ст. 266, ч. 2 ст. 258 ЦК України, розмір пені підлягає обрахуванню за останній рік невиконання основного зобов'язання в межах заявлених позивачем вимог за період з 18.07.2012 року по 18.07.2013 року. За цей період сума пені, в межах розрахунку, заявленого позивачем у суді першої інстанції, становить 536 985,91 грн. і складається із пені за несвоєчасне повернення кредиту в сумі 15 697,95 грн.; пені за несвоєчасне повернення відсотків – 521 287,96 грн. і саме в цьому розмірі підлягає стягненню з відповідачів, тому в цій частині рішення суду підлягає зміні.

Висновки. Отже, єдиною підставою та умовою для відповідальності боржника є сам факт порушення (прострочення) виконання зобов'язання. Такий висновок ґрунтується на положеннях законодавства та підтверджується усталеною судовою практикою, що ми не вважаємо справедливим в силу складних економічних обставин, що склалися у нашій країні.

На підставі викладеного, пропонуємо внести відповідні зміни в законодавство, щоб припинити ігнорування існування цілком об'єктивних обставин і виключити абсолютну цивільно-правову відповідальність боржника, яку, відповідно до чинних норм, він повинен нести не залежно від наявності чи відсутності його вини. Для цього потрібно продовжити проведення наукових досліджень з метою встановлення обставин та умов, які будуть прийматися до уваги судом при вирішенні питання щодо міри цивільно-правової відповідальності та визначенні розміру відшкодувань.

Література

1. Боднар Т. В. Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань (цивільно-правовий аспект) : Автореф. дис... доктора юрид. наук: 12.00.03 / Т. В. Боднар; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 36 с.
2. Цивільне право: підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 656 с.
3. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – ст. 141.
4. Дзера О. В. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 3-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
5. Заіка Ю. О. Українське цивільне право : Навчальний посібник. – 2-е вид. змін, і доп. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 368 с.
6. Безклубий І. А. Банківські правочини : Монографія / І. А. Безклубий. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 456 с.
7. Лепех С. М. Кредитний договір : Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. М. Лепех; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2004. – 19 с.
8. Печений О. П. Прострочення виконання договірного зобов'язання : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. П. Печений; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2002. – 15 с.
9. Аналіз практики застосування ст. 625 Цивільного кодексу України в цивільному судочинстві – С. 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua.
10. Тарасенко Л. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення грошових зобов'язань : Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л.

В. Тарасенко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.

11. Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 25 квітня 2015 року у справі № 359/668/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/Review/44498107.
12. Рішення Голосіївського районного суду міста Києва від 28 жовтня 2015 року у справі № 752/14313/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/Review/53373326.
13. Рішення Святошинського районного суду міста Києва від 10 листопада 2105 року у справі № 759/14193/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/Review/53348520.
14. Рішення Апеляційного суду міста Києва від 21 червня 2016 року у справі № 756/17453/13-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://reyestr.court.gov.ua/Review/59170050.

References

1. Bodnar T. V. Teoretychni problemy vykonannja doghovirnykh zobov'jazanj (cyviljno-pravovyj aspekt) [Theoretical problems of fulfillment of contractual obligations (civil law aspect)] : Avtoref. dys... doktora juryd. nauk: 12.00.03. Kyiv, 2005, 36 p. [in Ukrainian].
2. L. M. Baranova, T. I. Bjeghova ta in.; za red. V. I. Borysovoji, I. V. Spasybo-Fatjejevoji, V. L. Jarocjkogho. Cyviljne pravo : pidruchnyk : u 2 t. [Civil law: a textbook: 2 t.]. Kharkiv : Pravo, 2012. T. 1., 656 p. [in Ukrainian].
3. Konstytucija Ukrajiny. Pryjnjata Verkhovnoju Radoju Ukrajiny 28 chervnja 1996 r. [The Constitution of Ukraine. Adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996] # 254k/96-VR Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny, 1996, #30, st. 141. [in Ukrainian].

4. Dzera O. V., Kuznecova N. S., Majdanyk R. A. Cyviljne pravo Ukrajiny. Zaghaljna chastyna : pidruchnyk [Civil law of Ukraine. General part: tutorial]. 3-te vyd., pererob. i dopov. Kyiv : Jurinkom Inter, 2010, 976 p. [in Ukrainian].
5. Zaika Ju. O. Ukrajinsjke cyviljne pravo : Navchaljnyj posibnyk [Ukrainian Civil Law: Textbook]. 2-e vyd. zmin, i dop. Kyiv : Vseukrajinsjka asociacija vydavciv «Pravova jednistj», 2008, 368 p. [in Ukrainian].
6. Bezklubyj I. A. Bankivsjki pravochyny : Monoghrafija [Banking transactions: Monograph]. Kyiv : Vydavnychyj Dim In Jure, 2007, 456 p. [in Ukrainian].
7. Lepekh S. M. Kredytnyj doghovir [Loan agreement] : Avtoref. dys... kand. juryd. nauk : 12.00.03. Ljviv. nac. un-t im. I. Franka. Lviv, 2004, 19 p. [in Ukrainian].
8. Pechenyj O. P. Prostrochennja vykonannja doghovirnogho zobov'jazannja [Delay in performance of a contractual obligation] : Avtoref. dys... kand. juryd. nauk: 12.00.03. Nac. juryd. akad. Ukrajiny im. Ja. Mudrogho. Kharkiv, 2002, 15 p. [in Ukrainian].
9. Analiz praktyky zastosuvannja st. 625 Cyviljnogho kodeksu Ukrajiny v cyviljnomu sudochynstvi [Analysis of the practice of using Art. 625 of the Civil Code of Ukraine in civil legal proceedings] – from http://www.scourt.gov.ua. [in Ukrainian].
10. Tarasenko L. V. Cyviljno-pravova vidpovidaljnistj za porushennja ghroshovykh zobov'jazanj [Civil liability for violation of monetary obligations] : Avtoref. dys... kand. juryd. nauk : 12.00.03. NAN Ukrajiny. In-t derzhavy i prava im. V. M. Korecjkogho. Kyiv, 2006, 20 p. [in Ukrainian].
11. Rishennja Boryspiljsjkogho misjkrajonnogho sudu Kyjivsjkoji oblasti vid 25 kvitnja 2015 roku u spravi [The decision of the Boryspil City District

Court of the Kyiv region dated April 25, 2015 in the case] # 359/668/15-c from http:// reyestr.court.gov.ua/Review/44498107. [in Ukrainian].

12. Rishennja Gholosijivsjkogho rajonnogho sudu mista Kyjeva vid 28 zhovtnja 2015 roku u spravi [Decision of the Holosiyivsky District Court of Kyiv dated October 28, 2015 in the case] # 752/14313/15-c from http:// reyestr.court.gov.ua/Review/53373326. [in Ukrainian].
13. Rishennja Svjatoshynsjkogho rajonnogho sudu mista Kyjeva vid 10 lystopada 2105 roku u spravi [The decision of Svyatoshinsky district court of Kyiv from November 10, 2105 in the case] # 759/14193/15-c from http:// reyestr.court.gov.ua/Review/53348520. [in Ukrainian].
14. Rishennja Apeljacijnogho sudu mista Kyjeva vid 21 chervnja 2016 roku u spravi [The decision of the Kyiv Court of Appeal of June 21, 2016 in the case] # 756/17453/13-c from http:// reyestr.court.gov.ua/Review/59170050. [in Ukrainian].